

САЙМОН ТЕРНІ

КАЛІГУЛА

Роман

Ф А Б У Л А
ВИДАВНИЦТВО

УДК 82-311.6

Т35

Оригінальна назва твору: Caligula

Уперше опубліковано у Великій Британії 2018 року
Orion Books, підрозділом The Orion Publishing Group Ltd
Carmelite House, 50 Victoria Embankment
London EC4Y 0DZ

Право Саймона Терні бути визнаним Автором Твору
застережено відповідно до Закону про захист авторських
і патентних прав, а також прав у галузі конструкторських
винаходів від 1988 року.

Усі права збережено.

*Жодна частина даної книжки не може бути відтворена
в будь-якій формі без письмового дозволу
власників авторських прав.*

Терні Саймон

Т35 Калігула. Роман / Пер. з англ. О. Чупа. — Харків : Вид-во
«Ранок» : Фабула, 2019. — 448 с.

ISBN 978-617-09-5572-2

Роман Саймона Терні — чи не найкращого із сучасних історичних романістів Англії — це глибоке занурення в римську історію, у ті часи, коли юнак на ім'я Гай Германік випадково опинився спадкоємцем імператорського титулу і в лічені місяці був змушений перетворитися на обережного й розважливого політика, який ставив перед собою високу мету: привести Рим, очищений від тиранії, до «золотої доби». Натомість його чекали незліченні зради і змови, спротив знаті, втрата політичних союзників, безумство, жага помсти, а наостанок — жорстока смерть і наклепи істориків, які ославили Калігулу тираном-кровопивцею.

Психологічно точна й майже сучасна історія, від якої неможливо відірватися до останнього рядка.

УДК 82-311.6

ISBN 978-617-09-5572-2

Copyright © Simon Turney 2018
© О. Чупа, пер. з англ., 2019
© «Фабула», макет, 2019
© Видавництво «Ранок», 2019

Присвячується Трейсі,
яка надихає мене робити правильні речі,
а також — Маркусу та Кайлі,
з якими я почуваюся чудово

DAMNATIO MEMORIAE

Це було звичайною практикою в Римі: після смерті імператора сенат робив низку кроків для прославлення його імені. Покійному особливим указом присвоювався божественний статус і формувалася культ його посмертного вшанування, що включав зведення храмів. Однак якщо імператор не заслужив нічого, крім презирства й ненависті, сенат міг діяти абсолютно протилежним чином: не обожити, а навпаки — очорнити померлого принцепса, особливо якщо той заплямував себе державними злочинами і звірчою жорстокістю. Це називалося «*damnatio memoriae*» — відпускання у непам'ять. Без вагань і церемоній ім'я імператора-лиходія витирали з усіх публічних написів, його зображення зіскоблювали із фресок, статуї розбивали і навіть монети з його зображенням відправляли на переплавку. «*Abolitio nominis*» — викреслювання імені — завершувалося тим, що проклятому володарю офіційно відмовляли у причетності до небес, а історію його діянь знищували.

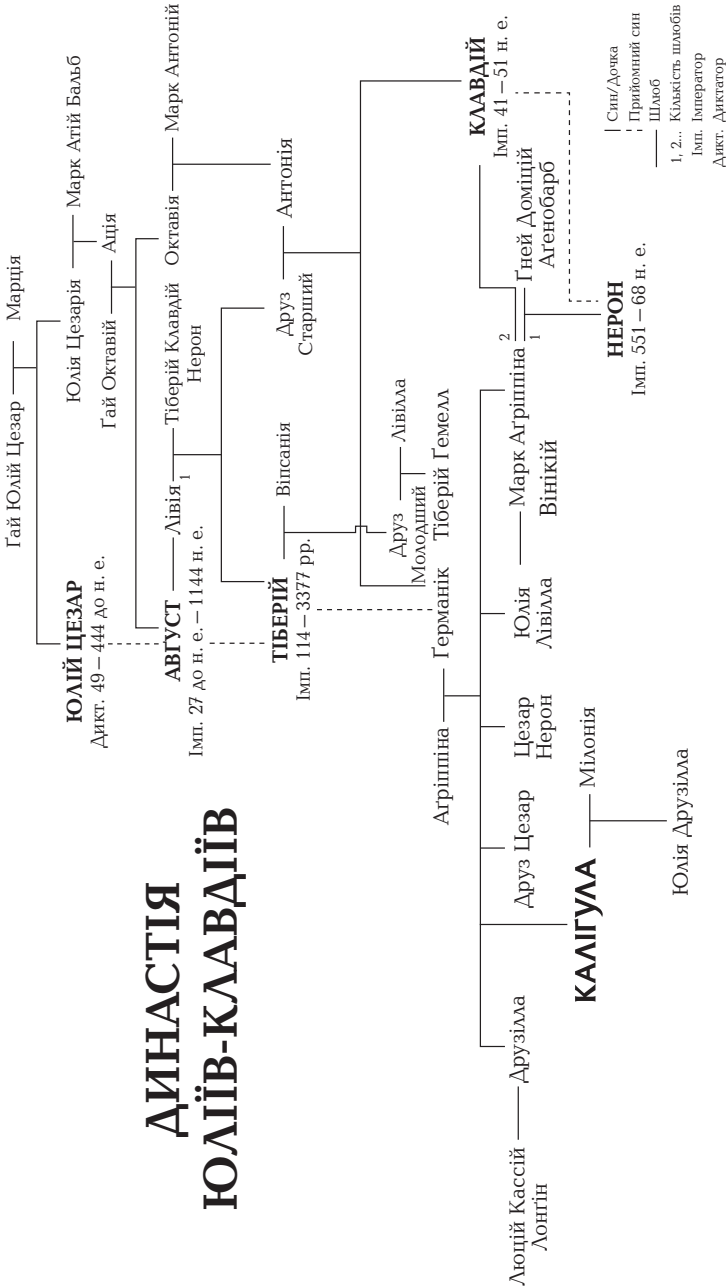
Такою була доля злих, тих, які не домоглися популярності, і безталанних.

*Сестерцій часів правління Калігули (37–41 рр. н. е.).
На аверсі сам імператор, на реверсі — його сестри:
Агриппіна (зліва), Друзілла (в центрі) і Лівілла (праворуч).*

Зображення монет: Classical Numismatic Group, Inc.
<http://www.cngcoins.com> [GFDL (<http://www.gnu.org/copyleft/fdl.html>) or CC BY-SA 2.5 (<http://creativecommons.org/licenses/by-sa/2.5>)], Wikimedia Commons

ДИНАСТІЯ ЮЛІЙ-КЛАВДІЙ

Спершу були спалахи.

Сліпучі та пекучі спалахи червоного та білого, що повільно піднімаються до багрового кольору навісу, назустріч блискучому сонячному світлу римського літа, що розтинає його, мов лезо. Світ біля підніжжя цього прихистку — загрозливо червоний, побитий та понівечений цими гострими променями.

Віддаль досі чути ревіння натовпу.

Я рухаюся, ходжу небало та спокійно.

Мене сповнює дивна апатія, хоча я — лише човен емоцій, котрий змагається з морем відчаю, вічним, темним та неозорим, морем, що погрожує поглинути мене. Але тепер щось змінюється. Безтурботну натуру моєї свідомості пронизують нові емоції... різкі, жажливі.

Раптовість. Шок. Навіть жах. Як?

Моя рука виривається перед мене, аби захистити від невидимої загрози. Ні! Довкола мене лише ті, кому я довіряю. Такого не може бути. Загрозу становлять провінції ворогів, а не грузі.

Блискучий метал — блакитна нордична сталь, що сяє притаманним їй хворобливим всепроникним червоним світлом, — рухається до мене. Я відхиляюся, і лезо, що шукає мого серця, натомість розтинає плоть і скрегоче об кістку.

Агонія. Спалахи агонії та паніки. Невір'я та жаху.

Тече кров. Моя рука торкається рани і стає дивно чорною у червені мого тісного світу. Стільки крові. Я намагаюся реагувати, але мені стають на заваді. Мене зупиняють.

Я почуваюся безпорадно. Ті, кому я довіряв, прагнуть мене знищити.

Чому? Що я зробив, аби це заслужити?

Я кричу, але цей крик нікуди не долинає, зібравшись під м'яким малиновим навісом та кинувшись назад на мене. Міради голосів удалині досі звучать підбадьорливо, не знаючи, у якій я небезпеці.

Мене охоплює паніка. Я нічого не можу зробити.

Лезо, ще більш червонясте від моєї крові, відступає, обличчя за ним — дике, зуби вишкірені, як у вовка, що захищає свою наполовину жерту здобич від власної ж зграї.

Я все ще намагаюсь реагувати, боротися, але не маю сил. Рана, залишена лезом, пече вогнем, пропускаючи крізь моє тіло удари болю. Аби побачити своє власне життя під ударом меча, я ловлю відображення свого обличчя у масляному червоному блиску. Я не виглядаю охопленим панікою або збудженим. Лише сумним.

Але боятися я повинен не цього леза.

Лезо, що краде мене у цього світу, невидиме. Воно проникає в плоть, і я відчуваю, як воно ріже нитки всередині мене, що зв'язують моє життя із цією земною оболонкою. Моє серце зупиняється — його проштрикує сталеве вістря.

Мої очі розширюються. Здичавіле обличчя наближається. Я вже мертвий, але досі стою — я все ще відчуваю, як ця тварина б'є мене лезом іще раз. Удар ззаду. З боку. Кожен удар — це просто вияв образи, моя смерть — справа вже вирішена. Кожен новий удар — це заява тих, кого я любив і кому довіряв.

Усього тридцять ударів. Тридцять ран, що проникають глибше, ніж просто у плоть, що ріжуть самісіньку мою душу.

Я падаю, червоний навіс віддаляється, спалахи схожих на кинджали сонячних променів не в змозі зігріти мене. Ніщо більше мене не зігріє.

Я бачу найбільш знайоме обличчя з усіх, що я знаю...

Зненацька я прокидаюся у своєму ложі, спітнілий від жаху. Це знову був просто сон? Чи щось більше? Я згадую, хто я такий. І я пам'ятаю, як все почалося.

ЧАСТИНА ПЕРША

ДІТИ ГЕРМАНІКА

Він, народжений у таборі та вихований у війську своєї країни, від самого дитинства демонстрував, що йому судилося правити.

*Слова Плінія з «Життя Калігули»,
написаного Светонієм*

ПОПІЛ ТА ПОРОЖНЄ СЕРЦЕ

Мене звати Юлія Лівілла, я дочка Германіка та сестра імператора Гая, якого називали Калігулою. І якщо починати оповідати цю історію бодай якось притомно, то варто її розпочати з мого першого спогаду про нього.

Мій батько, великий завойовник, улюбленець Рима — якщо не його імператора — провів рік у Сирії у якості намісника, перш ніж раптово залишив цей світ через хворобу. Або через імператорську отруту, як запевнятимуть вас такі, як моя мати. Звичайно, я нічого не пам'ятаю про цю запилюжену землю. Коли помер мій тато, я ще була немовлям, і мати зібрала нас — своїх дітей — і повернулася до Рима, привезши із собою його попіл та порожнє серце.

Отже, я приїхала до Рима на руках матері в рік консулів Сілануса та Бальба — такий собі антураж смерті, що повертається з далеких країв до скорботного міста, де володарює нечестивий імператор. Ми висадилися в Остії і приїхали до Рима, де неквапним кроком пройшлися містом — зажурена родина посеред безутішного натовпу, що зібрався подивитися, як їх коханий Германік востаннє приїхав додому. Усі ми — Друзілла та Агріппіна, я з Гаєм, матір, численні раби та прислужники — зберігали кам'яну мовчанку та похмурість. Звичайно, я ще була дитиною і на мої спогади про той день покладатися — марна справа, але все ж у моїй пам'яті збереглася одна картинка: мій брат бере нашу втомлену сестру Друзіллу на руки, рятуючи її ніжні ніжки, та проносить через форум під неймовірної краси веселкою, що розкинулася під глибоким блакитним небом.

Єдиний уривок з початку життя: веселка, галасливі юрми, похорон та мій брат у всій своїй красі.

Потім минуло чотири роки, ми жили в Римі великою, мирною — якщо не завжди гармонійною — родиною. На додачу до багатого будинку в місті, на Палатині, де виріс тато, матері належав вигідно розташований маєток із великими садами на дальній стороні Тибру, із видом на вигин театру Помпея, і саме цій наполовину сільській місцині моя мама віддала перевагу. Мені подобалося думати — можливо, наївно, по-дитячому, як тільки й може думати п'ятирічна дитина,— що вона обрала це місце тому, що хотіла прожити решту свого життя в місці, де зберігалися радісні спогади про її чоловіка. Агріппіна та Калігула — обоє більш витончені й наділені інтуїцією, ніж я, стверджували, що справжня причина була в тому, що вона наполягала на версії, що її чоловіка було вбито за наказом Тіберія, і ніколи навіть не розглядала думки прожити життя на Палатині, поряд із ним.

У своїх п'ять років я просто тішилася великим садом та відносно чистим повітрям на цьому боці річки, далеко від літнього смороду людних вулиць Рима. Поки я, граючи з домашніми псами, що блукали нашою ділянкою, втягуючись у нескінченну серію ігор, що неодмінно закінчувалися брудним та розірваним одягом, росла щасливою дитиною, мої брати і сестри також росли. Нерон та Друз, перебуваючи в Римі, одягли тоги віріліс, ставши чоловіками в очах міста, і тепер у задумі блукали коридорами маєтку, із нетерпінням чекаючи, коли їх у якості трибунів пошлють до легіонів. Агріппіна, якій було вже вісім, демонструвала всі ознаки того, що готова поборотися за владу. Вона постійно налаштовувала раба чи прислугу одного колишнього клієнта нашого батька проти іншого — задля власної забави та вигоди. Друзілла, на рік молодша, знайшла щастя в іграх із невеликим колом друзів, тримаючи свій власний двір так, ніби була імператрицею. Син колишнього консула, Марк Емілій Лепід, котрий частенько відвідував маєток, почав крутитися навколо Друзілли, немовби з її слідів на землі

проростали троянди. Навіть у такому ніжному віці я вже відчувала перші запахи ревнощів до своєї спокійної сестри. Аби привернути загальну увагу, вона не мусила нічого робити, тоді як про мене часто забували. Через це близькі стосунки склалися у мене з Друзіллою, а з Агріппіною — більш обережні.

Був навіть такий напружений період, коли Калігула, те-пер уже одинадцятирічний хлопець, почав тинятися біля Лепіда, сперечаючись із вродливим гостем за увагу своєї сестри. Під час кожного його візиту ми з Агріппіною затамовували подих, чекаючи, що наймолодший брат нападе на Лепіда, захищаючи свої із Друзіллою стосунки. Розумієте, Калігула завжди був нестриманим, хоча це і було просто частиною його натури. Він у всіх своїх емоціях був так само пристрасним та прямим: швидко гнівався, але самовіддано кохав до гніву, демонстрував симпатію завзято, навіть до смішного агресивно. Зрештою, наші переживання виявилися необґрунтованими. Одного ранку, коли Лепід прийшов до нас у гості, він приніс Калігулі подарунок — прикрашений діамантами ніж. Це була невелика штучка, дорога та декоративна, і вкрита сріблом рукоять вишуканого, ручної роботи ножа говорила про те, що ним можна хіба що милуватися; але його було подаровано на знак дружби і він настільки сподобався нашому братові, що потім його рідко коли можна було побачити без цього ножа. Із цього дня Калігула поділився Друзіллою з нашим другом, справу було вирішено, хоча це аж ніяк не послабило моїх страждань від ревнощів, адже я теж прагнула уваги, яку постійно привертала до себе моя гарненька, ніжна сестра.

Це були щасливі деньки, але все почало мінятися в рік консулів Поллія та Вета. У той час, як старші хлопчики з матір'ю залишалися в маєткові, молодші діти та деякі з наших друзів були зайняті грою біля фонтана, по воротах двічі різко вдарив важкий бронзовий молоток, сповістивши про гостей. Кривоногий привратник вийшов зі своєї хижки, пальцями лівої руки барабанячи по ясеневій кружці, що висіла в нього на грудях, і прочалапав до хвіртки та трохи її

привідчинив. За кілька секунд, після короткої та енергійної розмови, він відкрив ворота, впускаючи солдатів.

Тоді я вперше зіткнулася з преторіанцями — в усякому разі, це вперше я була настільки дорослою, аби це пам'ятати. Було зрозуміло, що це солдати, навіть попри їх цивільний одяг. Кожен із них носив свою тогу, немов броню, — непробивну та мармурово-білу; вони тримали руки біля мечів, контури яких проступали з-під тканини. Усі вони мали похмурі обличчя та квадратні щелепи, притаманні рішучим людям, а їхні ноги в солдатських калігах хрустіли шипами по гравію. Мені був добре знайомий цей звук. Солдати не приходять до маєтків просто так, а преторіанці — тим більше.

Я відчувала, як мене охоплює паніка. Коли в нашому саду з'явилися війська імператора, усе, що мати казала про смерть нашого батька, здалося більш правдоподібним. Може, я завищала, бо вийшов Калігула, схопив мене, міцно притиснув до себе і, захистивши своїми обіймами, мурмотів якісь беззмістовні слова — головне, що я чула звуки його голосу. Він завжди мав трохи гіпнотичний тон, коли був розгніваний.

Ми дивилися, забувши про свої ігри, як воїни ввійшли в дім, клацаючи по мармуру своїм грубим взуттям. Вони пробули там всього кілька секунд. Кілька ударів серця. Послання, яке вони доставили, мало бути настільки ясним та коротким, як і їх поява, і щойно вони вийшли назовні з деяким нетерпінням, у дверях квапливо з'явилася мати з домоправителем та рабами, що слідували за нею. За ними у хвилюючій луні голосів преторіанців ішли у тогах та з мечами під ними Нерон і Друз.

— Лепіде, Каллавіє і Туллію, боюся, вам доведеться піти. Гіпсікл проведе вас додому.

Мати обернулася до нас із невблаганним виразом обличчя.

— Діти, ходіть у будинок та перевдягніться у свій найкращий одяг якомога швидше. Нас викликають до імператора.

Вона окинула нас поглядом і зупинилася на мені.

— Лівілло, як можна так забруднитися за такий короткий час? Умийся і розчеси волосся. І хутчіш — це всіх стосується. Імператорам не подобається, коли їх змушують чекати.

Коли ми, поспішаючи, кинулися повз неї до будинку, а Гіпсікл, наш домоправитель, зібрав наших друзів, аби розвести їх по домівках, мама, здавалося, тільки тоді зауважила двох старших братів.

— О священна Венеро, що це ви двоє робите? — Стурбований вигляд виказував їхню розгубленість. — Мечі?

— Але преторіанці носять мечі, — насупився Нерон.

— Ніхто з громадян, — напружено шиплячи, пояснила мати, — не носить зброї у місті. Це стародавній непорушний закон. Преторіанці — виняток із наказу імператора, вони повинні носити мечі, щоби виконувати свої обов'язки, але ви просто громадяни. А тепер заберіть ці мечі геть, поки вас не заарештували.

І поки наші брати боролися з тогами, потім знімали мечі і за допомогою рабів вішали тканину на місце, ми поспішали підготуватися до зустрічі з імператором. Із дивною готовністю ми — одягнені врочисто й охайно — знову зібралися біля входу. Мати ходила поруч із нами вгору і вниз, як генерал, що оглядає своє військо. Цікаво, подумалося мені, чи тато теж так робив. Коли вона побачила посріблену рукоять ножа, причепленого до пояса Калігули, її брова здивовано піднялася вгору, але коментувати цього вона не стала — зрештою, це не зброя війни.

Нас провели до великої карети, і ми в супроводі преторіанців спокійним темпом виїхали в місто через браму. Коли ми проїжджали через міст Агріппи, солдатам доводилося або йти позаду, або попереду нас — залежно від щільності руху; і коли вони не могли чути її голосу, мати бурмотіла до нас щось заспокоїливе:

— Остерігайтеся в палаці всього, діти. Імператор — небезпечний старигань. До того ж минулого місяця помер його син, і тепер він геть нестерпний. Його двір — це яма

з гадюками, одна гірша за іншу, і вони більше слухаються небезпечних преторіанських офіцерів, аніж самого імператора. Не кажіть нічого, окрім випадків, коли звертаються безпосередньо до вас, і будьте обережні у своїх відповідях. Будьте ввічливі, але не улесливі. Будьте чесні, але знайте міру. Але перш за все — будьте обережні. Пам'ятайте, що це людина, яка отруїла вашого батька.

Вона явно хотіла сказати більше, але ми перетнули міст і солдати знову наблизилися, тому протягом усього підйому на Палатин вона мовчала, заплющивши очі. Ми їхали в настороженій тиші, й аж поки карета не зупинилася перед входом до величного палацу Тіберія, ми всі перебували в напрузі. Грандіозний фасад із фальшивими колонами та мармуровими лиштвами переривався у центрі високим портиком із великим фронтоном, на якому був зображений імператор в образі молодого генерала, що дає прочухана германцям.

Мушу зізнатися, мені стало моторошно, коли ми піднялися сходами в тінь цього портика. Наявність озброєних та в обладунках солдатів, що могли вбити швидше, ніж я встигну закричати, цілком позбавили мене, п'ятирічну дівчинку, самовладання.

Калігула йшов поруч, його рука лежала на моєму плечі, намагаючись відігнати мої страхи. Це допомагало. Я почала заспокоюватися, і щойно тремтіння вщухло, він узяв руку Друзілли. Я знову відчула напад ревностів. Їхня близькість була чимось набагато більшим, ніж наша з Калігулою, і я заздрила сестрі, бо саме він був надією нашого дому.

Ми вийшли у внутрішній двір, обсаджений рядами тополь, із білими травертиновими доріжками, що прорізали підлогу, викладену золотим африканським мармуром. Ми перетнули його і ввійшли до палацу, де очам довелося при звичаюватися до туманного інтер'єру. Головна будівля розширеного палацового комплексу, його прямокутне серце, була витончено оформленою, високою та просторою, розкішною, але не опускалася до несмаку східних князів. Це було найбільш величне видовище, що я коли-небудь

бачила, і мої очі так розглядали все довкола, ніби жили своїм незалежним життям.

У якийсь момент, якого я навіть не зауважила, ми перейшли з-під контролю преторіанців до германського охоронця імператора. І хоча нас надалі супроводжувало четверо гвардійців, на присутність їхніх товаришів у будівлі ніщо вже не вказувало. Натомість усі двері та ніші зайняли волохаті північани з рудо-білим волоссям та підозрілими очима, що дивилися на нас так, ніби це ми були чужинцями, а не вони. Мене вразила чорна іронія того, що ці варвари охороняли того самого чоловіка, якого на фронтоні будівлі було показано в момент знищення їхніх соплементників. Очі Калігули звузилися, коли ми проходили повз стількох озброєних людей, і з виразу його обличчя було зрозуміло, що ми з доброї волі входимо до смердючої пащі чудовиська.

Я все ще міркувала над тим, чому імператор зібрав охорону з таких грубих варварів, якщо в його розпорядженні була еліта римського війська, коли нас запустили до прекрасної кімнати з фіолетовими, білими та золотими знаменами. У куточках горіли жарівні, і їхній димок, що підіймався до стелі, створював доволі затишну атмосферу. У центрі кімнати знаходився фонтан у формі статуї з трьох наділених нереалістичними формами грецьких жінок, можливо фурій, що виливали вино у ємність під ними, звідки раби час від часу щедро черпали для імператора або одного з його гостей, спершу трохи розбавивши трунок водою. Екстравагантність цього видовища вражала, хоча у своєму ніжному віці я ще була не в змозі досягнути цього неймовірного марнотратства.

Я майже одразу знайшла поглядом імператора. Я не знала нікого з людей, що стояли поруч із ним, але враховуючи, як вільно вони з ним говорили, це були якісь високопосадовці.

Тіберій здався мені схожим на труп. Якби він зогнив та розсипався просто у нас на очах, мене б це не здивувало. І справа була не тільки в його вікові — хоча він був далеко не молодий, тепер я знаю людей старших, ніж він був тоді.

Він страждав від старості, жалоби, жахливого настрою і, думаю, ряду хронічних недуг — від усього разом. Він був розмальований і сірий, худючий та зморшкуватий — мені такі люди ніколи не подобалися. Але, попри тіло живого трупа, коли ми зустрілися з ним поглядами, я побачила в його очах пристрасний розум та різку жорстокість. Я знову почала тремтіти і сховалася за спинами своїх братів.

— Люба Агріппіно,— сказав імператор байдужим тоном, звертаючись до моєї матері, а не до сестри, що носила таке ж саме ім'я.

— Повелителю.— Мати привіталася з твердою ввічливістю, що не надто відрізнялася від безцеремонності, та кивком голови, у якому заледве можна було розгледіти й частку поваги. Імператор це помітив, і я відзначила, як спохмурнішав його погляд.

— Ви спізналися.

— Пробачте мені, Повелителю. Ваші стражники нічого не сказали про термін. Ми прибули так швидко, як могли.

Тоді я вперше побачила Сеяна. Імператор, програвши цю словесну сутичку, ковзнув роздратованим поглядом на префекта преторіанців, що стояв поруч, закутий в обладунки, ховаючись у тіні. Я затремтіла, поглянувши на цього чоловіка.

— Вас пробачено,— сказав імператор із великодушним рухом та посмішкою, що ледве торкнулася його губ, не кажучи вже про якусь іншу частину обличчя.— Нехай ваш виводок відпочине. Тут повно диванів та подушок. А ви, дорога Агріппіно, будь ласка, присядьте.

Дорога Агріппіно? Мій погляд чомусь ковзнув до мого брата Калігули, і я помітила, що його пальці торкнулися піхов ножа, причепленого до пояса. Я молилася, аби ніхто з германської гвардії не побачив, бо цей жест було надто легко сприйняти як погрозу.

Ми сіли: моя сестра Піна ліворуч, Калігула праворуч, Друзілла за нами — усі на одному дивані. Мати присіла на інший, а не лягла, як очікувалося, а двоє моїх старших братів сіли коло неї.

— Вас не було на моїй жалобній церемонії? — без передмов кинув імператор, хоча в його словах безпомилково відчувалася жовч.

Я помітила, як очі Калігули блукають кімнатою, приглядаючись до кожного виразу обличчя. Тоді як старші брати сиділи, шанобливо скуті присутністю імператора, Калігулу більше цікавила реакція оточуючих, яку він використовував, як я тепер знаю, аби збагнути справжні настрої та мотиви імператора без потреби зривати від природи скорботну маску стариганя.

— І знову-таки вибачаюся, Повелителю,— сказала мати.— Я погано почувалася і була не в стані подорожувати.

— Подорожувати? На форум? Наскільки ж вам було погано, шановна пані?

Запала незграбна мовчанка. Мати не збиралася поступатися під тиском слів. Усім стало зрозуміло, чого їй там не було, але ніхто не наважувався нічого про це сказати. Імператор зітхнув.

— Я в жалобі через смерть свого сина, Агріппіно. Я в чорній і тяжкій жалобі. Я не сплю. Я часто плачу.

У ньому відбулася настільки раптова переміна, що захопила зненацька всіх нас, і навіть мою матір, чия мушля мовчання раптом тріснула.

— Жоден батько не повинен поховати свого сина, Повелителю.

Знову запала мовчанка, що порушувалася лише булькотінням винного фонтана.

— Згоден,— сказав він нарешті.— На жаль, розкіш погорювати — не для мене. Імперія кличе. Вона завжди кличе. Вона постійно голодна, і я ніколи не можу дати їй миру, який міг би отримати від неї. Мої радники та найбільш наполегливі голоси Сенату постійно мені нагадують про спадкоємців. На мою думку, вони бояться, що я перебуваю за крок до смерті, хоча би тому, що я вже не юнак. Ми мали півстоліття внутрішнього миру в імперії, оскільки мій прославлений предок виборов трон у цього пса Марка Антонія та заснував династію.

Я вловила нервовий рух щелепи брата, тоді як його пальці спокійно лежали на рукоятці кинджала. Добрий друг Цезаря Антоній був, урешті-решт, одним із наших прадідів, і цей коментар виявився майже відкритою образою.

— І моя династія померла разом із моїм сином,— сказав імператор холодним голосом.— А отже, питання щодо спадкоємця залишається відкритим, і всі ці старі балабони-сенатори бояться нової громадянської війни, якщо його не вирішити.

— Сенатори — люди проникливі, Повелителю,— тихо відповіла мати.— Спадковість має вирішальне значення.

— Але я не збираюся помирати! — скрикнув Тіберій, зриваючись на рівні з гнівом, який, здавалося, перетворився на дим і закружляв кімнатою. Він знову зітхнув і сів.— Я прийняв рішення, Агріппіно. Незважаючи на розбіжності між вами та мною, ваш чоловік був моїм племінником, і я любив брата, його батька, більше за всіх. І я би не хотів бачити, як слабне ваш рід після трагічної смерті Германіка. Адже ви з дому божественного Цезаря. Я вже узгодив свої наміри із Сенатом. Ваші старші хлопчики — Нерон та Друз — будуть призначені моїми спадкоємцями замість мого сина, і перш ніж ви спитаєте чому, дозвольте я вам, Агріппіно, дещо поясню. Я знаю, що ви мене не любите і не довіряєте мені. Мої до вас почуття більш-менш взаємні. Але ви ніколи не вказували, що відчуваєте до мене, і, незважаючи на нашу ворожнечу, як і раніше, вважаєте мене вашим імператором та далеким родичем десь на манівцях родинного кола. Протягом чотирьох років, проведених у місті, ви ніколи не намовляли проти мене, не брали участі у змовах моїх ворогів — так само, як і ваші діти. У мене при дворі є ті,— він широким жестом показав на безіменних лакеїв у приміщенні,— хто стверджує, ніби вони — мої найближчі друзі та найміцніша опора, і хто копас під мене, думаючи, що я про це не знаю.

Раптом до мене долинув жахливий гуркіт, і я поглянула — разом з усіма іншими — у напрямку, звідки доносився звук. Молодий чоловік у розкішній тозі почав раптом

тремтіти в агонії, складки його одягу просякали багряним. Над ним стояв Сеян, командир преторіанців; він витягнув свого кинджала із шиї чоловіка, ретельно протер лезо ганчіркою і сховав, тоді як тіло нещасного завалилося на підлогу, заливаючи її кров'ю.

Мене нудило, я була шокована. Насичений запах крові наповнив повітря, перебиваючи навіть сморід спорожнілих кишок убитого. Але справжню огиду в мені викликав не цей запах і не саме видовище, а усвідомлення того, що зараз на моїх очах було вбито людину. Його прибрали жорстоко та холоднокрівно. Мене трохи знудило.

Я вперше побачила смерть. Але далеко не востаннє.

Калігула, що стояв позаду мене, зосередив свою увагу, як не дивно, не на залитому кров'ю тілі, а на темній фігурі вбивці за його спиною. Я відчувала, що він намагається запам'ятати кожен нюанс у поведінці префекта.

Тоді імператор знову почав говорити, ніби нічого не сталося, і мати миттєво переключила свою увагу на Тіберія.

— Отже, як бачите, — невпевнено сказав імператор, — я би волів довіряти надійному ворогові, аніж ненадійному другу. Нерон буде моїм спадкоємцем, наступний на черзі — Друз.

— У разі смерті, — сказала моя мама.

Спадкоємці помирили з багатьох причин, і, я гадаю, матері не до вподоби прийшлася ідея, щоби її хлопчики завдяки такому розпорядженню опинилися в підвищеній небезпеці.

— Мене одного разу вже застали зненацька, Агріппіно. Не сперечайтесь зі мною. Лишень подумайте, яка це честь для ваших дітей. Утім, справу вже вирішено. Я не прошу ані вашого дозволу, ані вашого схвалення. Я інформую вас про своє рішення.

Нерон та Друз дивилися на імператора широко розплющеними очима. Чи можете ви уявити собі, як це — коли вам кажуть, що вас було обрано з-поміж безлічі таких самих, аби зробити спадкоємцями цілого світу? Однак я могла думати лише про те, що зараз відчуває мій наймолодший брат.

Поки імператор із матір'ю продовжували розмову, я обернулася до Калігули, захопленого спогляданням Сеяна, що лише кльощув пальцями — і раби потягли тіло вбитого геть, залишаючи на мармурі блискучий кривавий слід.

— Чому вони, а не ти? — прошепотіла я.

Мій брат, забравши пальці з рукояті кинджала, запитально глянув на мене.

— Що?

— Чому Нерон і Друз, а не ти? Якщо для імператора безпечніше мати двох спадкоємців, ніж одного, чи не було б ще безпечніше із трьома?

Калігула на хвилюк спохмурнів, але потім легко всміхнувся.

— Друз та Нерон — чоловіки, Лівілло. Їм шістнадцять і сімнадцять років. Їх збираються зробити трибунами в армії. Вони готові стати спадкоємцями. Мені лише одинадцять, згадай. В очах держави я ще не чоловік.

Я не могла дивитися, як спокійно він все це сприймає, тому не відставала:

— Тебе це не дратує?

— Аж ніяк, моя маленька сестричко, — відповів він, стихивши голос настільки, що його ледве можна було почути, коли ми опинилися подалі від чужих вух. — Не бійся, я не задрю ані Друзові, а ні Нерону. Насправді я би дуже не хотів опинитися на місці котрогось із них. Двір імператора — небезпечне місце, як ти вже сьогодні могла помітити. Нерону і Друзу треба бути надзвичайно обачними. Кожне їхнє слово та жест будуть обговорюватися та пережовуватися, їм треба буде навчитися обережно боротися з течіями та припливами імператорського двору.

Мій погляд спершу зупинився на Нероні та Друзові, що жадібно втягнулися до бесіди з імператором (чи будуть вони здатні на ту обережність, про яку говорить Калігула?), а потім ковзнув до кривавої смуги на підлозі — усього, що залишилося від римського дворянина. У глибокому і темному закутку стояв префект Сеян, склавши руки на грудях та оглядаючи залу.

— А поглянь-но на цього,— прошепотів Калігула в мій бік.— Він не зупиниться, поки не перевершить самого Юпітера.

Я затримала свій погляд на Сеянові, потім швидко подивилася на брата, але він уже був зайнятий розмовою з Друзіллою. Тоді я обернулася до Піни, що стояла з іншого боку, але вона дуже уважно слухала розмову про долю держави, наче та могла дати їй якусь корисну інформацію, якої б не дали всі ці її збори розумників у маєтку. Я була пронизливо самотня, і все, що могла робити,— це дивитися на імператора, старіючого правителя, який щойно оголосив своїми спадкоємцями моїх братів, та на Сеяна, який настільки зливався з темрявою, що, здавалося, був створений із тіні. І мене знову охопило тремтіння.

Далі час минав напрочуд швидко, попри постійний зачасний страх того, що імператор або префект преторіанців втрутяться в наші життя. Як тільки старий імператор назвав моїх братів своїми спадкоємцями, мати закликала в найкоротший термін забезпечити Нерона і Друза своїми трибунатами. Навіть для тих, хто не дуже знався на житті нашої родини, було очевидно, що вона намагалася тримати своїх синів якомога далі від небезпек двору. Хоча навіть мені було зрозуміло, що відстань тут не має великого значення, якщо нашого батька насправді отруїли за наказом імператора аж у Сирії, де він служив на той час. Тіберій анітрохи не здивувався тому, що через місяць після оголошення спадкоємця обидва його наступники вирушили з міста на свої військові посади, але навряд чи він міг скаржитися на молодих римлян, що вирішили пройти традиційний *cursus honorum* — шлях честі.

Отже, Нерон став трибуном у Третьому легіоні Августа в Тевесті, його брат Друз — у Третьому Кіренайському легіоні у Єгипті. Усю Африку збурило повстання царя варварів Такфарината, і Нерон зрештою виявився втягнутим у війну, так само, як і Друз, але мати переймалася цим не так сильно, як я очікувала. Найперше через те, що безпосередня участь у битві навряд чи була справою трибунів,

а крім того, на її думку, пустеля, повна дикунських племен, становила для сім'ї меншу загрозу, ніж один преторіанець із ножем.

Я бачила, як мої брати проходять кілька етапів реакції на рішення імператора. Недовіра швидко змінилася на певного роду самовдоволення, яким вони, самі того не усвідомлюючи, часто намагалися вразити Калігулу чи Лепіда. Потім, коли зійшла позолота і вони зрозуміли справжню суть того, чим є спадкоємство трону, і досягнули міру небезпеки, яку це їм несе, вони перейшли до нервового, рваного сприйняття факту. На той час, коли їхні трибунати було ухвалено і вони залишили Рим, я гадаю, обидва зробили це із задоволенням. Ми з Друзіллою із сумом спостерігали за їхнім від'їздом, Калігула — із холоднокровним розумінням, а Агріппіна — із розчаруванням. Думаю, вона очікувала, що їхній новий статус якийсь позитивно вплине і на неї. Ні, не вплинув, а з їхнім від'їздом взагалі складалося враження, що нічого цей їхній новий статус і не змінив.

Попри те, що четверо з нас залишилися в маєтку з матір'ю, відсутність двох старших братів залишила велику пробоїну в нашому житті, й усе здавалося неприродно спокійним. Ми жили, як і до того, хіба що з меншим ентузіазмом гралися з друзями та вчилися тому, що повинні будемо вміти, коли подорослішаємо.

Я підозрюю, що мати щодо мене не мала якихось особливих амбіцій. Агріппіна добре вчилася, поглинаючи все, що могла, і зберігаючи, аби використати в разі потреби, — вона була розважливою дівчинкою. Ми всі знали, що вона чудово впорається зі шлюбом, як чудово дає раду всьому, за що береться, бо була цілеспрямованою інтриганкою. Мені певною мірою було шкода її майбутнього чоловіка, бо я не могла уявити собі шлюб, у якому б вона змінилася. Той, хто візьме Агріппіну за дружину, безсумнівно, житиме в достатку. Друзілла ж навпаки, будь вона проклята, стала б ідеальною римською дружиною. Вона вчилася так само, як і наша найстарша сестра, але робила це задля того, аби добре грати свою роль, а не для того, щоби

зрозуміти, як ця роль може зіграти їй на користь, як це робила Агріппіна.

А я? Я не була впевнена, що колись вийду заміж. Я була переконана, що мати страждатиме, коли, влаштувавши все для Агріппіни та Друзілли, прийде час зайнятися мною. Я була твердолобою та волелюбною. Із мене вийшла б далеко не ідеальна дружина, і я це добре знала. Моя сім'я завжди буде важливішою для мене. Я у піввуха слухала, що там від мене вимагається, і без ентузіазму вчилася тій безлічі речей, які треба було вміти дружині, аби доглядати за домом чоловіка. Чесно кажучи, мене більше цікавили речі, яким навчався Калігула: ораторське мистецтво, історія, математика. Мені навіть випадала нагода трохи повправлятися з мечем, коли мати була в доброму гуморі.

Наші друзі відвідували нас, аби підняти настрій після щоденних занять. Звичайно, тоді забави вже стали іншими. Тепер Калігулі було тринадцять років, і він сподівався скоріше одягнути тогу чоловіка. Нашим дівчаткам було від десяти до семи, причому я завжди була в компанії наймолодшою. Наші ігри стали більш складними і менш дитячими. Наші друзі, Каллавія і Туллій, почали втрачати інтерес до речей, які мене цікавили, бо їй, бачте, більше кортіло повитріщатися на хлопців, а йому — повправлятися на мечях та випробувати свою силу. А Лепід узагалі, здавалося, не мав часу ні на що, окрім як осоловілими очима дивитися на Друзілу. Вона, зі свого боку, ніяк його не відшивала, і я гадаю, що навіть тоді вона так налягала на свої заняття лише для того, аби зтягти нашого вродливого товариша у свої сіті. Лепід і Калігула залишалися хорошими друзями, часто вибираючись верхи на прогулянку після обіду або ж влаштовуючи перегони з найбільш вартими довіри прислужниками маєтку.

Минуло два роки від того дня, коли імператор приголомшив нас, призначивши моїх братів своїми наступниками. Це були добрі часи, але їм бракувало юнацької жвавості попередніх років; крім того, на нас позначилася відсутність Друза та Нерона.

Світ поволі змінювався, я жила життям своєї родини, значною мірою не знаючи нічого про те, що відбувалося за нашими стінами. Зима того року стала весною наступного, і після довгого спекотного літа без новин від наших братів завершилася війна в Африці. Мати ледве не зомліла, почувши новину про те, що її сини більше не будуть ганяти по всій Мавританії, придушуючи заколоти, але потім упродовж місяців з острахом чекала на тих вершників шляху честі, що могли принести новину, мовляв, «один із ваших синів поліг на полі битви в останні дні війни». Але коли від Нерона та Друза прийшли листи, мати зітхнула з полегшенням.

Якщо ж про справи домашні, то на світло почав виповзати зміюка Сеян. Префект довгий час мав роман із племінницею імператора Клавдією Лівією Юлією, хоча в той час мені подібні розмови видавалися геть несуттєвими. Тепер же, коли минув рік скорботи по її померлому чоловікові, Сеян звернувся до імператора з проханням дозволити їй вийти за нього заміж. Я знову ж таки не розуміла важливості цієї події, поки не побачила, як мати з Калігулою це обговорюють, і не спитала брата, чому це взагалі повинно нас хвилювати. Калігула похмуро відповів мені, що такий шлюб зробить Сеяна членом дому Юлії і дозволить йому заявити своє право на трон, і це право, ймовірно, буде потужнішим за право наших братів. Особисто мені це здавалося доброю звісткою, оскільки це могло відвести від них небезпеку, але, здається, я помилялася. Сеян, як розповів мені старший брат, може вирішити знищити всіх інших претендентів, аби стати єдиним законним спадкоємцем престолу.

Врешті паніка вщухла, коли імператор відмовив Сеянові в цьому шлюбі. Я можу лише уявити собі, як префект сприйняв цю новину. Із тихою шанобливістю, думаю, кланяючись імператорові. А потім, повернувшись додому, — я навіть бачу це! — почав зривати занавіски і в люті трошити меблі, бо ж йому відмовили в праві на спадкоємство.

Тепер, усвідомлюючи важливість спроби шлюбу префекта, я стала звертати на це більше уваги і трохи наблизити-

лася у баченні світу до брата. Кожна крихітна новина була частиною схеми, і коли ти розумієш позиції, які в цій схемі займаєш ти і твої вороги, то можна підготуватися до потенційних ситуацій. Протягом наступної зими ми спостерігали, як префект повільно, але впевнено підриває авторитет імператора, заводячи собі союзників на корисних позиціях та збільшуючи їх список, а також перетворюючи свої недоліки на сильні сторони. У той же час він почав заговорювати Тіберія солодкими словами, підсилюючи його скорботу та розкручуючи його манію, дедалі нав'язливіше переконуючи відступити від безпосереднього управління імперією.

Я бачила, як із кожним місяцем у руках Сеяна опиняється дедалі більше влади, а Тіберія витискають із його ж імперії. Мені було страшно. І хоча старого імператора я не любила, навіть сама думка про Сеяна на троні змушувала мене тремтіти; і я неодноразово питала Калігулу, чому ніхто нічого не робить.

— А хто і що може тут зробити? — похмуро відповів він якось.— Кожен, хто виступає проти префекта, або зникає, або заарештований. А імператор все ще довіряє Сеяну настільки, аби дозволити йому керувати імперією замість себе. Найкраще, що можна тут зробити,— сподіватися і молитися.

Тож я сподівалася. І молилася. Але у відповідь отримувала тільки мовчання.

II

ПРОСТО ПОДРЯПНИ

Наступного літа — у рік консулів Лентула та Агріппи — відбувся один із найграндіозніших світських прийомів тих часів, який водночас виявився для нас одним із найбільш повчальних та пророчих. Брати повернулися додому, і протягом місяця наш будинок вибухав життям та світлом. Нерон і Друз, здавалося, неймовірно вирости і насправді змужніли під час свого перебування на півдні.

Нерон протягом місяця після прибуття майже безперервно спостерігав за життям свого легіону. Третій легіон Августа вийшов із Тевести і крокував усією Африкою, намагаючись здолати короля варварів Такфарината, а потім упродовж місяця добивав осередки спротиву та боровся з наслідками повстання. Нерон був повен історій та захоплюючих анекдотів, а крім того мав два маленьких шрами, які доводили, що він робив більше, ніж просто виконував доручення командира легіону, як очікувала мати. Його шкіра стала бронзовою під палючим африканським сонцем, а волосся вигоріло, тож він перетворився майже на блондина. Крім того, він мав не одну відзнаку за військову доблесть. Мати аж світилася цікавим поєднанням гордості та жаху, коли побачила сина, який став героєм війни, ушлякленого, але пошрамованого.

Друз же, навпаки, відзнак не отримав, хоча теж став смаглявішим і білішим. Його легіон розташовувався в мирному Нікополі, на узбережжі Єгипту. Друз брав участь у кількох невеликих зіткненнях із завжди неспокійними племенами в Олександрії — з юдеями, берберами, фіні-

кійцями тощо — та підіймався вгору річкою до серця цієї чужої землі з принагідними місіями, але його абсолютно минули битви, а з ними разом — навіть найменший натяк на небезпеку або надія на славу. Звичайно, він ніколи не ревнував до успіхів Нерона, але його тихе розчарування було відчутним.

Їхні історії мені, що не бачила світу поза Римом, видавалися екзотичними та яскравими.

— Старий легат, Блез, був відкликаний до Рима, не закінчивши роботи, — розповідав Нерон, жуючи шматки приправленої кумином парфянської курки. — Навіть із підкріпленням від Дев'ятого Іспанського. Але коли прибув новий проконсул, він взявся до справи по-іншому. Долабелла — важка людина. Протягом місяців після того, як він обійняв посаду, ми почали битися з Такфаринатом не на жарт. Заколотник узяв Тубурсикум і захопив гарнізон, і проконсул із відповіддю не забарився. Ми були в сотнях миль на південний схід від нього, але частина Дев'ятого, що його було послано нам на допомогу, знаходилася лише в тридцяти милях від міста. Дев'ятий затримав ворога в Тубурсикумі та тримав його до нашого прибуття. Це було славно, Друзе.

На обличчі Друза, перш ніж він одягнув посмішку підтримки, я встигла помітити заздрість.

— У всякому разі, я отримав цей шрам над оком у Тубурсикумі. Нумідійська кавалерія розбила їх, але піхотинці билися завзято, відтискаючи їх із позицій. Ми доволі легко зайняли гарнізон, але ганяти їх вулицями міста на схилі пагорба — це ще та роботка була, скажу я вам. Пам'ятаю тільки, як ми біжимо із центуріоном, старим без одного вуха на ім'я Панса, крутою вулицею, женучись за бандою місцевих мешканців зі списками, а за нашими спинами біжать найкращі воїни нашої центурії. Тоді несподівано з бічної вулички виринається друга група ворожих воїнів і намагається відрізати нас від наших хлопців. Ми тоді майже програли, коли ті, за ким ми гналися, раптом розвернулися і вступили в бій. А чоловіки Третього — жорстокі та вправні. Я особисто поклав двох заколотни-